

J. D. VANCE

Americká elegie

[*Memoáry o krizi rodiny a kultury*]

ARGO

New York Times
bestseller
Č. 1

J. D. Vance
AMERICKÁ ELEGIE

J. D. VANCE

Americká elegie

[*Memoáry o krizi rodiny a kultury*]

Přeložil Miloš Calda

Argo

Czech edition © Argo, 2018
Hillbilly Elegy
Copyright © 2016 by J. D. Vance
Translation © Miloš Calda, 2018

ISBN 978-80-257-2411-8 (váz.)
ISBN 978-80-257-2450-7 (e-kniha)

*Tyto vzpomínky věnuji mamá a papá,
svým nejbližším horalským terminátorům.*

ÚVOD

Jmenuji se J. D. Vance. Hned zkraje bych se měl svěčit, že samotná existence knihy, kterou držíte v rukou, mi připadá poněkud absurdní. Na obálce se uvádí, že jde o paměti, ale je mi teprve jednatřicet, a bez mučení se rovnou přiznávám, že jsem zatím nedokázal nic velkého, určitě ne něco, za co by úplně cizí člověk měl zaplatit, aby si o tom mohl přečíst. Za svůj největší úspěch považuji diplom z právnické fakulty Yaleovy univerzity – něco takového by třináctiletý J. D. Vance považoval za absurdní. Ale takový diplom získají ročně na dvě stovky lidí, a vezměte jed na to, že číst životní příběh většiny z nich by vám nestálo za to. Nejsem ani senátor, ani guvernér, ani bývalý ministr. Nezaložil jsem ani firmu s miliardovým obratem, ani neziskovku, která by změnila svět. Mám dobré zaměstnání, žiji ve šťastném manželství, mám pěkný dům a dva neposedné psy.

Tuto knihu jsem tedy nenapsal proto, že se mi podařilo něco mimořádného. Napsal jsem ji, protože se mi podařilo něco docela obyčejného, což se většině dětí vyrůstajících ve stejném prostředí

jako já nestává. Vyrůstal jsem jako chudý v ohijském ocelářském městě rezavého pásu, ve městě, které ztrácí pracovní místa a naději tak dlouho, kam až má paměť sahá. Mám, mírně řečeno, dost složitý vztah ke svým rodičům. Matka téměř po celý můj život bojuje s drogovou závislostí. Vychovávali mě prarodiče, oba bez středoškolského vzdělání. A na vysokou školu se z mého početného příbuzenstva dostal jen málokdo. Ze statistik vyplývá, že takové jako já čeká chmurná budoucnost – že pokud budou mít štěstí, nebudou z nich sociální případy, a pokud ne, zemřou na předávkování heroinem, což se jen v loňském roce stalo v mém městě desítkám lidí.

I já jsem byl jedním z těch, na které nic dobrého nečekalo. Málem jsem nedokončil střední školu. Nechybělo mnoho a podlehl jsem hluboce zakořeněnému hněvu a zášti, pocitům, které chovali v mém okolí všichni. Mám dobrou práci a diplom z jedné z nejlepších univerzit. Lidé mě dnes asi považují za génia, neboť jen mimořádně nadaný člověk to mohl dotáhnout tak daleko jako já. S veškerou úctou k těmto lidem si myslím, že tahle teorie je pěkná hovadina. Svě vlohy jsem málem promarnil. Naštěstí mě zachránilo pár laskavých lidí.

Vyprávím tu skutečný příběh svého života, proto jsem tuhle knihu napsal. Chci, aby lidé věděli, jaké to je, když člověk téměř ztratí naději, a proč. Chci, aby pochopili, co se odehrává v životě chudých a jaký psychologický dopad má duchovní i hmotná bída na jejich děti, aby pochopili americký sen, jak s ním byla konfrontována moje rodina i já. Chci, aby pochopili, co opravdu prožívá ten, kdo vystoupá po společenském žebříčku výš. A chci, aby porozuměli tomu, co jsem zjistil teprve před nedávnem: že ty z nás, kteří naštěstí mohli svůj americký sen uskutečnit, stále pronásledují démoni, před nimiž unikli.

Můj příběh o horalech má i svůj etnický rozměr. V pozadí mého příběhu o horalech se skrývá i etnický faktor. V naší společnosti, která si tolik uvědomuje rasu, se naše slovní zásoba často omezuje jen na barvu kůže – „černoši“, „Asijci“, „privilegia bělochů“. Někdy jsou tyto široké kategorie užitečné, ale chcete-li můj příběh pochopit, budete se jimi muset zabývat podrobněji. Jsem sice běloch, ale neidentifikuji se s bílými protestanty ze Severovýchodu. Naopak, identifikuji se s miliony bílých Američanů skotsko-irského původu, kteří nemají žádný diplom z vysoké školy. Pro ně je chudoba rodinnou tradicí – jejich předkové nádeničili v jižanské ekonomice v časech otrokářství, pak pracovali na pronajaté půdě, později v uhelných dolech, a ještě nedávno obsluhovali stroje v továrnách. Američané jim říkají horalé, burani nebo bílá spodina. Pro mě jsou to sousedé, přátelé, rodina.

Jednou z nejvýraznějších podskupin jsou Američané skotsko-irského původu. Jeden autor o nich napsal: „Při cestách po Americe mne znovu a znovu zaráželo, že představují nejvytrvalejší a nejstálější regionální subkulturu v celé zemi. Téměř všude jinde se lidé od tradic odvrátili, zatímco ti skotsko-irského původu nezměnili svoji rodinnou strukturu, náboženství, politické názory ani svůj společenský život.“¹ Silné lpění na kulturních tradicích je spojeno s mnoha dobrými vlastnostmi – se silným smyslem pro povinnost, s až zuřivým zaujetím pro rodinu a vlast –, ale také s mnoha nedobrymi. Nemáme rádi cizí lidi, ani ty, kteří se od nás liší, ať už jde o jejich zevnějšek, jejich chování, anebo, což je nejvýznamnější, o způsob, jakým mluví. Abyste mi porozuměli, musíte pochopit, že jsem v hloubi duše skotsko-irský horal.

Etnicita je jen jednou stranou mince. Tou druhou je geografie. Když v osmnáctém století přišla do Nového světa první vlna skotsko-irských přistěhovalců, táhlo je to do Apalačských hor. Tento

region je obrovský – táhne se od Alabamy k Georgii na jihu a k Ohio a k částem státu New York na severu –, ale kultura celé apalačské oblasti je pozoruhodně soudržná. Moji příbuzní, pocházející z horatého východního Kentucky, se považují za horaly, ale za horala se označil i zpěvák Hank Williams junior, který se narodil v Louisianě a žil v Alabamě, ve své písni „Venkovskej kluk přežije“, hymně bělošských venkovanů. Právě politický posun celého apalačského regionu od demokratů k republikánům nově definoval americkou politiku v době po konci Nixonova prezidentství. Právě v širší apalačské oblasti je situace bělošského dělnictva nejchmurnější. Kraj, ze kterého pocházím, je v samotném centru mizérie, od nízké sociální mobility po chudobu, rozvodovost a závislost na drogách.

Nepřekvapuje proto, že jsme pesimistická cháska. Překvapivější jsou ale průzkumy, v nichž se zjistilo, že bělošské dělnictvo je nejpesimističtější sociální skupinou v Americe, ještě více než hispánští přistěhovalci, z nichž mnozí žijí v nepředstavitelné chudobě. A pesimističtější než černošští Američané, jejichž hmotná situace stále pokulhává za situací bělochů. I když je určitý cynismus na místě, z toho, že horalé jako já pohlíží na budoucnost s většími obavami než jiné sociální skupiny (z nichž mnohé žijí ve větší bídě než my), je patrné, že příčina bude jiná.

Vskutku jiná je. Jsme sociálně izolováni více než kdykoli v minulosti, a tuto izolovanost předáváme svým dětem. Změnilo se naše náboženství – naše církve stavějí na emocionální rétorice, ale neposkytují společenskou oporu, bez níž chudé děti nemohou uspět. Mnozí z nás přestali hledat zaměstnání nebo se nepokusili najít lepší život jinde. Naši muži trpí specifickou krizí mužnosti, kterou jim vstříply ty rysy naší kultury, kvůli nimž mohou v měnícím se světě jen obtížně obstát.

Když se zmíním o údělu naší komunity, často narážím na takovéto vysvětlení: „Samozřejmě, vyhlídky bílého dělnictva se zhoršily, Džejdý, ale musíš se podívat na příčinu. Běloši z dělnických vrstev se více rozvádějí, méně často se žení a vdávají. Nejsou tak šťastní, protože se zhoršily jejich pracovní příležitosti. Kdyby jen mohli snáz najít zaměstnání, zlepšil by se jejich život i v jiných ohledech.“

Kdysi jsem byl stejného názoru. Jako mladík jsem tomu moc chtěl věřit. Dává to smysl. Být bez práce je stresující, a ještě horší je, když člověk nemá dost peněz, aby se uživil. Továrny v srdci průmyslového Středozápadu zanikly a dělnictvo tím přišlo jak o ekonomické jistoty, tak o stabilní domov a rodinný život.

Ale zkušenost může být náročnou učitelkou. Mě naučila, že výklad vycházející z ekonomické nejistoty je přinejlepším neúplný. Před svým nástupem na právnickou fakultu Yaleovy univerzity jsem v létě hledal práci na plný úvazek, abych mohl zaplatit přestěhování do New Havenu v Connecticutu. Jeden přítel naší rodiny mi nabídl práci nedaleko mého městečka ve středně velké distribuční firmě prodávající dlaždice. Dlaždice jsou velice těžké: každá váží jeden a půl až tři kilogramy. V jednom balení je osm až dvanáct kusů. Mým hlavním úkolem bylo nakládat dlaždice na palety a připravit je k expedici. Nebyla to snadná práce, ale dostával jsem za ni třináct dolarů za hodinu a peníze jsem potřeboval. Proto jsem ji přijal a snažil se co nejvíc pracovat přesčas.

Ve skladu s dlaždicemi pracovala asi desítka lidí, většinou dlouholetí zaměstnanci. Jeden z nich měl dvě zaměstnání na plný úvazek, ale ne proto, že by musel. Jeho druhé zaměstnání ve skladu mu umožnilo, aby si splnil sen – pilotování letadla. V našem městečku se prací za třináct dolarů na hodinu svobodný muž snadno uživí – slušný byt stojí asi pět set dolarů měsíčně – a sklad s dlaždicemi

nabízel stálý růst platu. Každý, kdo tam pracoval pár let, dostával v době krize minimálně šestnáct dolarů na hodinu. Ročně si přišel na 32 tisíc dolarů, tedy sumu o mnoho větší, než byla hranice chudoby pro celou rodinu. I když manažeři nabízeli relativně stabilní zaměstnání, nepodařilo se jim pro práci skladníka najít stálého zaměstnance. Když jsem odcházel, pracovali ve skladu tři mladíci. Jako šestadvacetiletý jsem z nich byl zdaleka nejstarší.

Jeden z nich, budu mu říkat Bob, začal pracovat ve skladu s dlaždicemi o pár měsíců dříve než já. Bylo mu devatenáct a jeho přítelkyně čekala dítě. Vedoucí jí laskavě nabídl místo v kanceláři. Jejím úkolem bylo přijímat telefonické hovory. Bob i ona byli příšerní pracovníci. Dívka každý třetí den nepřišla do práce, nikdy se předem neomluvila. I když byla opakovaně vyzvána, aby své pracovní návyky změnila, vydržela ve firmě jen pár měsíců. Bob nepřišel do práce zhruba jednou týdně. Chodil neustále pozdě. Navíc každý den odešel třikrát nebo čtyřikrát na záchod, pokaždé na víc než půl hodiny. Došlo to tak daleko, že jsme si s jedním dělníkem vymysleli hru: když šel Bob na záchod, spustili jsme vždycky stopky. Každých pár minut jsme na celý sklad vykřikli: „pětatřicet minut!“, „pětačtyřicet minut!“, „hodina!“ Nakonec dostal výpověď i Bob. Reagoval tím, že spustil na vedoucího: „Jak jste mi to mohl udělat? Nevíte, že moje přítelkyně čeká dítě?“ A nebyl sám. Během mého krátkého působení ve skladu s dlaždicemi přišli o práci nebo sami odešli přinejmenším další dva lidé, včetně Bobova bratrance.

Když hovoříte o rovných příležitostech, nemůžete takovéto příběhy ignorovat. Laureáti Nobelovy ceny za ekonomii píší o úpadku průmyslového Středozápadu a o zhoršování ekonomické situace bělošského dělnictva. Tvrdí, že pracovní místa v továrnách zmizela

v cizině a že lidé bez vysokoškolského vzdělání obtížně nacházejí slušná pracovní místa. Je to pravda, sám mám stejné obavy. Ale tato kniha je o něčem jiném – o tom, co se děje v životě skutečných lidí v době, kdy průmyslová ekonomika prožívá úpadek. Je o reagování na špatné okolnosti tím nejhorším možným způsobem. Je o kultuře, která ve stále větší míře podporuje sociální úpadek, místo aby se proti němu postavila.

Problémy, které jsem pozoroval ve skladu s dlaždicemi, jsou hlubší než makroekonomické trendy a politika. Příliš mnoho mladých mužů neumí pořádně pracovat. Pro slušná místa se dlouho hledají pracovníci. A mladý muž, který má veškeré důvody, aby si našel práci a tak uživil svoji ženu a dítě na cestě, lehkomyslně zahodí dobré pracovní místo se skvělým zdravotním pojištěním. A ještě více zarážející je, že když se to stalo, připadalo mu, že ublížili *jemu*. Scházela mu čínorodost. Měl pocit, že není pánem nad svým životem, byl ochotný přičítat vinu všem, jen ne sobě. Tím se lišil od širší ekonomické krajiny moderní Ameriky.

Stojí za zmínku, že přestože se soustřeďuji na skupinu lidí, které znám – bělošské dělnické vrstvy s vazbami na Apalačsko –, netvrdím, že si zasluhují větší soucit než jiní. V tomto vyprávění netvrdím, že běloši mají více důvodů ke stížnostem než černoši nebo jakákoli jiná skupina. Doufám ale, že čtenáři z této knihy pochopí vliv příslušnosti ke společenské třídě i rodiny na chudé lidi, aniž by k tomu potřebovali prizma rasy. U mnohých analytiků termíny jako „královna sociálních dávek“ neprávem vzbuzují představu líné černošské matky, která žije z podpory. Čtenáři rychle pochopí, že mezi mými argumenty a tímto strašákem není téměř žádný vztah. Už jsem zažil mnoho svobodných matek na podpoře, některé z nich moje sousedky, a všechny byly bílé.

Tato kniha není akademickou studií. William Julius Wilson, Charles Murray, Robert Putnam a Raj Chetty v posledních letech vydali závažná a dobře doložená pojednání, z nichž vyplývá, že vzestupná sociální mobilita se v 70. letech 20. století oslabila, že se od té doby neobnovila a že se některým regionům vedlo daleko hůře než jiným (jaké překvapení, že mezi ně patří i Apalačsko a rezavý pás). Mnohé jevy, které jsem pozoroval na vlastní oči, se vyskytují v celé společnosti. S některými závěry těchto autorů nemusím ve všem souhlasit. Ve svých pracích ale přesvědčivě ukázali, že Amerika má problém. Přestože budu používat data a někdy se opřu o akademické studie, primárně mi nejde o přesvědčování čtenáře o existenci problému, který je doložen. Chci vyprávět skutečný příběh o pocitech těch, kteří se s tímto problémem potýkají od narození.

Tento příběh bych nemohl vyprávět, aniž bych se zmínil o postavách, které utvářely můj život. Nepíšu jen osobní paměti, ale paměti své rodiny. Píšu o historii příležitostí a vzestupné mobility očima několika apalačských horalů. Před dvěma generacemi byli moji prarodiče chudí jako kostelní myši, ale milovali se. Vzali se a přestěhovali se na sever, aby unikli strašné chudobě, v níž žili. Jejich vnuk (tedy já) vystudoval jednu z nejlepších univerzit světa. Toto je zkrácená verze příběhu. Dlouhou verzi najdete na následujících stránkách.

I když jsem v některých případech změnil jména postav, abych chránil jejich soukromí, líčím zde podle své nejlepší paměti naprosto přesný obraz světa, v němž jsem žil. Postavy nejsou poskládány z různých lidí a své vyprávění jsem v ničem nezkrátil. Tam, kde to bylo možné, jsem se opíral o písemné dokumenty (vysvědčení, rukou psané dopisy, poznámky na fotografiích), ale dobře si uvědomuji, že tento příběh je stejně omylný jako lidská paměť. Když

jsem požádal svoji sestru, aby si přečetla jednu z předchozích verzí rukopisu, vedlo to k půlhodinové debatě o tom, zda jsem správně uvedl časovou posloupnost událostí. Přidržel jsem se vlastní verze, ne proto, že by paměť mé sestry byla děravá (je asi lepší než moje), ale protože si myslím, že z toho, jak jsem si v mysli události uspořádal, se lze poučit.

Nejsem ani nezaujatý pozorovatel. Téměř každá osoba, o níž budete číst, má své velké chyby. Někteří se pokusili zavraždit jiné lidi, několika z nich se to podařilo. Někteří ubližovali svým dětem, fyzicky i citově. Mnozí zneužívali (a dosud zneužívají) drogy. Ale já ty lidi mám rád, dokonce i ty, se kterými se raději nebavím, abych z nich nezešílel. A pokud ve vás vznikl dojem, že se v mém životě vyskytují špatní lidé, pak se omlouvám jak vám, tak lidem, které jsem takto zpodobil. V tomto příběhu totiž nejsou žádní zlosynové. Je to jen tlupa horalů, kteří se protloukají životem – jak kvůli sobě, tak z vůle Boží i kvůli mně.